

Yttrande

L

240514

Ärende 17

Yttrande angående Remiss från Kulturdepartementet - Betänkandet Ett starkt judiskt liv för framtida generationer – Nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025–2034 (SOU 2024:3)

Yttrandet

Vi ställer oss bakom tjänsteutlåtandet men vill göra följande tillägg kring omskärelse av religiösa skäl.

Omskärelse av pojkar är en tradition i många kulturer och kan medföra positiva aspekter för barnet i form av identitetsskapande och en känsla av tillhörighet. Med detta sagt innebär naturligtvis omskärelse fortfarande ett kirurgiskt ingrepp och det är viktigt att det finns regleringar kring genomförandet som skyddar barnet. I Sverige har vi därför ordningen att endast personer med Socialstyrelsens godkännande får genomföra manlig omskärelse och att medicinsk personal alltid måste vara närvarande. Sveriges kommuner och regioner har gett ut en rekommendation till regionerna kring utförandet av omskärelser av icke-medicinska skäl. Syftet är att säkerställa att omskärelser inte utförs av icke godkända personer. Det är ett gott syfte som vi stödjer.

Yttrande

2024-05-13

Ärende nr: SLK-2023-01043

Yttrande angående – Remiss från Kulturdepartementet - Betänkandet Ett starkt judiskt liv för framtida generationer – Nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025–2034 (SOU 2024:3)

Yttrandet

På flertalet demonstrationer i Göteborg har det skanderats "From the river to the sea – Palestine will be free". Ett fritt Palestina, enligt Hamas, skulle innebära ett fullkomligt utplånat Israel. Något annat som har sjungits på gator och torg är "Krossa Sionismen – leve Palestina". Sionismen är den ideologi som för fram att judar behöver och har rätt till ett eget land. Att vilja krossa sionismen är ett konstaterande att man vill beröva judarna deras land. Det är knappast en hemlighet att just detta är terrororganisationens slutgiltiga lösning. Från Jordanfloden till Medelhavet, ett Palestina utan Israel, utan israeler och utan judar. Genom ett gigantiskt folkmord.

Kommunister och andra vänsterextrema i Göteborg har slutit upp först i ledet med sina fanor under demonstrationerna mot Israel. Allt sedan Hamas den 7 oktober brutalt attackerade och mördade över 1200 civila israeler har världens gator fyllts av demonstrationer. Man har visat sin avsky. Men inte mot Hamas, det är inte mot terrorismen som man slutit upp. Det är mot terrorns offer, mot israelerna och mot judarna – som även kommunisterna har riktat sin avsky.

Ett land bygger på lagstiftning och ordning. Ännu viktigare är ett samhälles ryggrad och moral. Vad som är acceptabelt och vad som är ohederligt.

Antisemitism ska vi aldrig acceptera. Oavsett vilka fanor som vajar när hatet förs fram. Det är minst lika viktigt att kommunen tar sitt ansvar i att inte finansiera odemokratiska och rasistiska föreningar. Därför finner Sverigedemokraterna det orimligt att Socialnämnd Centrum i Göteborg delar ut över 1,2 miljoner i föreningsbidrag till studieförbundet Ibn Rushd, när deras kommunikatör öppet främjat Hamasdemonstranter på stadens gator och torg.

Yrkande

KD

2024-05-13

Ärende 17

Yrkande angående – Remiss från Kulturdepartementet – Betänkandet Ett starkt judiskt liv för framtida generationer – Nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025–2034 (SOU 2024:3)

Förslag till beslut

I kommunstyrelsen:

- Yttrande över remissen Ett starkt judiskt liv för framtida generationer – Nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025-2034 (SOU 2024:3), i enlighet med texten nedanför rubriken "Yrkandet", översänds till Kulturdepartementet.

Yrkandet

Göteborgs stad ser positivt på en sammanhållen och långsiktig strategi som tar ett helhetsgrepp för att stärka judiskt liv i Sverige.

Det största hindret för judiskt liv är den utbredda antisemitismen i samhället och den bristande tryggheten och säkerheten som finns kring judiska institutioner. Göteborgs stad är därför positiva till att strategin även har fångat upp det behov av trygghet och säkerhet som finns inom den judiska minoriteten, även om strategin enligt direktivet skulle ha fokus på överföringen av judisk kultur och jiddisch till yngre och framtida generationer.

Målsättningarna i strategin ligger i linje med Europarådets ramkonvention för de nationella minoriteterna och europeiska stadgan om minoritetsspråk. Göteborgs stad vill särskilt betona vikten av att det kommande arbetet med strategin går från ord till handling och att det även fortsättningsvis förs en nära dialog med den judiska minoriteten.

Tjänsteutlåtande

Utfärdat 2024-04-22

Ärendenummer SLK-2024-00251

Handläggare

Jeanette Stål, Johanna Franzén

Telefon: 031-368 03 13, 031-368 02 34

E-post: jeanette.stal@stadshuset.goteborg.se,
johanna.franzen@stadshuset.goteborg.se

Remiss från Kulturdepartementet - Betänkandet Ett starkt judiskt liv för framtida generationer – Nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025–2034 (SOU 2024:3)

Förslag till beslut

I kommunstyrelsen:

Yttrande över remissen Ett starkt judiskt liv för framtida generationer – Nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025-2034 (SOU 2024:3), i enlighet med bilaga 2 till stadsledningskontorets tjänsteutlåtande, översänds till Kulturdepartementet.

Sammanfattning

Remiss av betänkandet Ett starkt judiskt liv för framtida generationer – Nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025-2034 inkom 2024-02-21 till Göteborgs Stad från Kulturdepartementet som önskar svar senast 2024-05-21.

Utredarna föreslår en nationell strategi med fem målsättningar, en för varje fokusområde. Fokusområdena är Trygghet och öppenhet; Judiskt liv; Kunskap, utbildning och forskning; Judisk kultur och svensk-judisk kulturarv samt Jiddisch.

Stadsledningskontoret bedömer förslagen om en nationell strategi för att stärka judiskt liv som positivt på helheten men ger synpunkter på några förslag. Förslaget om pilotkommun är en möjlighet att stärka judiskt liv i Göteborg och stadsledningskontoret förutsätter att staden ges möjlighet att fatta beslut om deltagande vid en formell förfrågan. Det föreslagna statsbidraget för pilotkommuner är en förutsättning för att kunna bedriva ett utvecklingsarbete som pilotkommun och storleken på bidraget kommer att vara avgörande för ambitionsnivån. Finansieringsprincipen behöver tillämpas efter slutförd pilotperiod. Vad gäller stimulansbidrag för judiska studier i årskurs 7–9 bedöms förslaget kräva utredning av behov och elevunderlag för att kunna planeras och genomföras med god kvalitet. Frågan om *Brit milah* (omskärelse av pojkar) behöver utredas vidare innan förslaget kan genomföras. Utredningen saknar en avvägning mellan att främja de nationella minoriteters rätt till sin kultur och barns rätt att själva välja sin religion och till självbestämmande över sin kropp. Strategin föreslås börjar gälla samtidigt som 250 år av etablerat judiskt liv i Sverige ska högtidlighållas, 2025. Med anledning av tidsperspektivet bedömer stadsledningskontoret det som en utmaning för kommunens verksamheter att hinna planera och genomföra aktiviteter redan 2025.

Bedömning ur ekonomisk dimension

Förslagen innebär inte några nya åtaganden eller skyldigheter för kommuner. När det gäller förslaget om att utse frivilliga pilotkommuner följer en ekonomisk ersättning i form av statsbidrag. Utredningen har antagit att de tre största kommunerna, varav Göteborg är en, och ytterligare två större kommuner kommer att ansöka om att bli pilotkommun och därmed ta del av statsbidraget. Utifrån antagandet skulle statsbidraget sammantaget komma att uppgå till 10,5 miljoner kronor per år. Summan har beräknats utifrån statsbidraget för kommuner som tillhör något förvaltningsområde, som regleras i förordning (2009:1299) om nationella minoriteter och minoritetsspråk. Enligt förordningen beräknas statsbidrag till en kommun med utgångspunkt i dels ett grundbelopp om 660 000 kronor, dels antalet invånare i kommunen. Kommuner med 400 000 invånare eller mer får 4 grundbelopp. Det skulle för Göteborg Stads del innebära ett bidrag om drygt 2,6 miljoner kronor årligen om staden väljer att delta. Stadsledningskontoret bedömer dock att kostnader för satsningar som görs inom eventuellt deltagande som pilotkommun kan komma att medföra ökade kostnader för staden om dessa ska implementeras i ordinarie verksamhet efter slutförd pilotperiod. Finansieringsprincipen behöver då tillämpas.

Förslaget om stimulansbidrag för judiska studier i årskurs 7–9 innebär att kommuner som skolhuvudman, som väljer att erbjuda denna utbildning, får en ekonomisk ersättning för genomförandet av utbildningen. Förslaget bedöms därför inte medföra ökade kostnader för kommuner. Förslaget innebär att ett permanent stimulansbidrag inrättas för att kompensera huvudmän för ökade kostnader för studier enligt förordning (2011:398) om särskild utbildning med judiska studier i grundskolan. Utredningen räknar med en merkostnad på 10 000 kronor per elev för utbildningen (baserat på Stockholm stads kostnadsberäkning) och uppskattar antalet som kan komma att omfattas i Göteborgs Stad till 100 elever. Grundskoleförvaltningen menar att det saknas kännedom om antalet elever som skulle vara intresserade av ett sådant utbildningserbjudande.

En satsning på revitalisering av jiddisch skulle kunna vara kostnadsdrivande för utbildningsförvaltningen eftersom tillgång till modersmåls lärare saknas och tjänsten måste köpas från andra kommuner. Intresset för att läsa jiddisch bedöms dock fortsatt vara relativt lågt, någon större kostnadsökning är därför inte att vänta.

Göteborgs Stad upphandlar vård- och omsorgsboendeplatser av det judiska äldreboendet Neuberghska Bambergerska och kan bevilja platser för de personer med biståndsbeslut om vård- och omsorgsboende som efterfrågar en judisk profil. Enligt beslut i kommunfullmäktige 2024-03-21 §10 om Göteborgs Stads tilläggsbudget 2024 tilldelas äldre samt vård- och omsorgsnämnden 2,5 miljoner kronor under 2024 och 2025 för att stötta det judiska äldreboendets ökade kostnader för säkerhetsåtgärder i väntan på att staten ska tillföra medel. Äldre samt vård- och omsorgsförvaltningen menar att det är svårt att få täckning för kostnader avseende säkerhet och koshermathållning som är två viktiga delar i utredningens förslag som berör förvaltningens ansvarsområde.

Bedömning ur ekologisk dimension

Stadsledningskontoret har inte funnit några särskilda aspekter på ärendet utifrån denna dimension.

Bedömning ur social dimension

Strategin syftar till att judar i Sverige kan leva öppet, tryggt och säkert, att det finns goda möjligheter att leva ett judiskt liv och att överföra judisk kultur och traditioner till barn och unga. Förslagen förväntas leda till stärkt kunskap, utbildning och forskning om judiskt liv och i judiska studier, att judisk kultur och svensk-judiskt kulturarv är mer synligt i det svenska samhället samt att det offentligas arbete med jiddisch är relevant och framåtsyftande. Likaså förväntas strategin att ge förbättrade förutsättningar för judiska organisationer att verka och utvecklas i Sverige. Den judiska minoritetens behov, erfarenheter och önskemål har varit en utgångspunkt i arbetet med förslagen. Förslagen bedöms av utredarna bidra till ökad egenmakt för personer i den judiska minoriteten. Utredarna bedömer vidare att förslagen kan ge varaktiga förutsättningar för överföringen av judisk kultur och jiddisch till barn och unga samt framtida generationer.

Utredningen har utgått ifrån Europarådets ramkonvention för de nationella minoriteterna och europeiska stadgan om minoritetsspråk.

Bilagor

1. Sammanfattning av SOU 2024:3
2. Förslag till yttrande över Ett starkt judiskt liv för framtida generationer – Nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025–2034 (SOU 2024:3)

Ärendet

Remiss av betänkandet Ett starkt judiskt liv för framtida generationer – Nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025-2034 (SOU 2024:3), inkom 2024-02-21 till Göteborgs Stad från Kulturdepartementet som önskar svar senast 2024-05-21.

Beskrivning av ärendet

Beredning av ärendet

På grund av begränsad svarstid medges ingen underremittering för nämndbehandling. Betänkandet översändes därför 2024-02-27 för synpunkter till förskoleförvaltningen, grundskoleförvaltningen, kulturförvaltningen, utbildningsförvaltningen och äldre samt vård- och omsorgsförvaltningen.

Synpunkter har inkommit från äldre samt vård- och omsorgsförvaltningen, kulturförvaltningen, grundskoleförvaltningen och utbildningsförvaltningen. Förskoleförvaltningen avstår från yttrande.

Utredningens uppdrag och utgångspunkter

Utredaren har haft i uppdrag att:

- beskriva förutsättningarna för att leva ett judiskt liv i Sverige med utgångspunkt i Sveriges internationella åtaganden om skydd för nationella minoriteter och minoritetsspråk
- kartlägga huvudsakliga hinder och möjligheter för den judiska minoriteten att leva ett judiskt liv
- föreslå åtgärder i syfte att stärka förutsättningarna för judiskt liv i Sverige och lämna förslag till en samlad strategi med utgångspunkt i Sveriges internationella åtaganden om skydd för nationella minoriteter och minoritetsspråk samt
- lämna förslag på hur strategin ska följas upp och vilken aktör som ska ansvara för uppföljningen.

I uppdraget ingick inte att lämna förslag på författningsändringar. I utredningens direktiv konstaterades att det finns behov av att stärka förutsättningarna för judiskt liv i Sverige. Det finns idag förvaltningsområden för minoritetsspråken finska, meänkieli och samiska och en strategi för romsk inkludering men det finns ingen strategi för att stärka den judiska minoriteten eller något förvaltningsområde för jiddisch. En viktig utgångspunkt i utredningen har varit nära samverkan och dialog med den judiska minoriteten.

Utredarna menar att det största hindret för judiskt liv är den utbredda antisemitismen i samhället och den bristande tryggheten och säkerheten som finns kring judiska institutioner. I dag finns de judiska organisationerna framför allt i storstäderna där majoriteten av den judiska befolkningen lever. Det innebär att förutsättningarna för att leva ett judiskt liv skiljer sig stort åt mellan olika delar av landet. Ett annat hinder för judiskt liv bottnar i bristande kunskap och förståelse, bland annat hos offentligt anställda som möter den judiska minoriteten i olika sammanhang. Det leder i sin tur till bedömningar och beslut som begränsar möjligheterna att leva ett judiskt liv. Ett exempel är att judiska barn ibland inte får ledigt vid judiska högtider, eller att hänsyn inte tas till äldres behov av att upprätthålla sin judiska identitet inom äldreomsorgen. Även allmänhetens kunskap om judisk kultur, traditioner och historia är låg, vilket påverkar den judiska minoritetens upplevelse av att inkluderas i samhället och möjlighet att leva öppet

med sin judiska identitet. När det gäller kommuners arbete konstaterar utredningen att den judiska minoriteten har begränsad möjlighet till inflytande och delaktighet i frågor som är av betydelse för dem. Det riskerar att leda till att det offentliga aktiviteter och insatser inte anpassas till den judiska minoritetens behov och förutsättningar. Det är få kommuner utöver Göteborgs Stad, Malmö stad och Stockholms stad som genomför insatser för den judiska minoriteten.

Utredningens förslag och överväganden i korthet

Utredningen föreslår en nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige som föreslås gälla 2025-2034. Strategin föreslås ta sitt avstamp i ett jubileumsår 2025 för att högtidlighålla 250 år av etablerat judiskt liv i Sverige. Inom strategin föreslås fem målsättningar, en för varje fokusområde:

1. Målsättning: Judar i Sverige kan leva öppet, tryggt och säkert
Fokusområde: Trygghet och öppenhet
2. Målsättning: Det finns goda möjligheter att leva ett judiskt liv och att överföra judisk kultur och traditioner till barn och unga
Fokusområde: Judiskt liv
3. Målsättning: Det finns stärkt kunskap, utbildning och forskning om judiskt liv och i judiska studier
Fokusområde: Kunskap, utbildning och forskning
4. Målsättning: Judisk kultur och svensk-judiskt kulturarv är mer synligt i det svenska samhället
Fokusområde: Judisk kultur och svensk-judiskt kulturarv
5. Målsättning: Det offentliga arbetet med jiddisch är relevant och framåtsyftande
Fokusområde: Jiddisch

Målsättningar och fokusområden ska fungera som vägledande för statliga myndigheters, regioners och kommuners arbete inom ramen för strategin. De totalt 27 åtgärder och bedömningar som utredarna föreslår syftar till att uppnå de olika målsättningarna i strategin. Utredarna föreslår att en nationell samordnare ska utses inom ramen för kommittéväsendet för att leda och samordna arbetet med strategins genomförande, följa upp det arbete som genomförs, samt sprida kunskaper och ge stöd till berörda aktörer. Samordnaren ska utses för hela strategins tidsperiod.

Övergripande förslag som berör Göteborgs Stad

Pilotkommun

Utredarna föreslår att pilotkommuner ska utses för att under hela strategins tidsperiod bedriva ett utvecklingsarbete för att stärka judiskt liv. Pilotkommunerna ska ges ett årligt statsbidrag för arbetet. Kommuner som åtar sig att vara pilotkommun ska enligt förslaget utveckla insatser och verksamheter för att stärka judiskt liv i kommunen på lång sikt. Utgångspunkten ska vara strategins målsättningar och fokusområden. I arbetet kan det exempelvis ingå att stärka kunskapen om judisk historia i kommunen, öka inslagen av judisk kultur i kulturutbudet, förstärka arbetet med trygghetsfrågor för den judiska minoriteten och att stärka skolans arbete med och för den judiska minoriteten. Det kan också handla om att vidareutveckla den judiska minoritetens möjligheter till inflytande och delaktighet.

Verksamhet för barn och unga ska särskilt prioriteras. I pilotkommunernas arbete ska det ingå att öka kunskapen om den judiska minoriteten bland kommunens anställda.

I ett första skede bör fem pilotkommuner utses, de tre storstäderna ses av utredarna som de mest självklara. Arbetet ska bedrivas i ordinarie strukturer, till exempel inom ramen för arbetet med mänskliga rättigheter eller nationella minoriteter.

Trygghet och säkerhet

Det är ytterst statens ansvar att garantera den fysiska säkerheten för judiska församlingar och organisationer. Utredningen beskriver hur regeringen från och med 2024 har höjt statsbidraget för säkerhetshöjande åtgärder samt ändrat i förordningen (2018:1533) om statsbidrag för säkerhetshöjande åtgärder till organisationer inom det civila samhället så att de organisationer som har störst behov av stöd ska kunna få det. Utredarna föreslår att den nya ordningen med statsbidrag för säkerhetshöjande åtgärder ska följas upp med utgångspunkt i den judiska minoritetens behov av trygghet och säkerhet. Utredarna föreslår även att regeringens åtgärdsprogram mot antisemitism bör fortsätta, att det brottsförebyggande rådet ska ges i uppdrag att göra en fördjupad studie av antisemitiska hatbrott samt att Polismyndigheten fortsatt ska utveckla och förbättra arbetet för att bekämpa hatbrott mot judar, inklusive IT-relaterade hatbrott. I utredningen betonas att det arbetet omfattar hela landet och inbegriper samverkan med andra myndigheter inklusive kommuner och ökad dialog med grupper som utsätts för denna typ av brott.

Stöd till det judiska civilsamhället

För att ge lokala och regionala judiska organisationer förutsättningar att ha en aktiv roll i genomförandet av strategin för judiskt liv föreslår utredningen att ett nytt statsbidrag inrättas, då det idag saknas ett statligt bidrag som direkt fördelas till de judiska organisationerna på lokal och regional nivå. Det nya statsbidraget ska komplettera statsbidraget till riksorganisationerna och primärt vara ett stöd till lokal judisk organisering. Detta för att skapa förutsättningar för den judiska minoriteten att ta en aktiv roll i genomförandet av strategin, bidra med kunskap och erfarenheter och vara delaktiga i genomförandet av strategin på regional och lokal nivå, till exempel i samverkan med kommunala verksamheter.

Brit milah

Utredarna bedömer att regeringen bör överväga åtgärder för att långsiktigt säkerställa möjligheten till brit milah (omskärelse av pojkar) i Sverige. Traditionen beskrivs, enligt utredarna, av många företrädare för den judiska minoriteten som en grundläggande förutsättning för judiskt liv.

Förslag som berör skolan

Utredarna föreslår att Statens skolverk och Forum för levande historia ska ges fortsatta uppdrag för att arbeta med demokratistärkande insatser för att motverka antisemitism och andra former av rasism i skolan. Detta arbete pågick under 2022-2023 och utredarna menar att det är viktigt att myndigheterna får ett fortsatt uppdrag och att fortsatta medel tillförs.

Utredarna bedömer att definitionen av konfessionella inslag i skollagen (2010:800) bör ses över i syfte att större hänsyn ska tas till vad som är kulturella och traditionella inslag snarare än konfessionella inslag i utbildningen. Utredarna menar att det är rimligt att den judiska minoriteten själva ska kunna definiera vad som är kulturella och traditionella inslag i utbildningen och vad som har koppling till religion samt att definitionen i skollagen går emot intentionen i minoritetslagen om att stärka minoriteternas självbestämmande.

I de obligatoriska skolformerna och gymnasieskolan bör de judiska helgdagarna beaktas i högre grad, enligt utredarna. Statens skolverk föreslår i högre utsträckning ta hänsyn till judiska helgdagar när provdatum för nationella prov planeras och motsvarande hänsyn bör tas inom högre utbildning.

Ett stimulansbidrag föreslås inrättas för att kompensera huvudmän för ökade kostnader i samband med judiska studier enligt förordning (2011:398) om särskild utbildning med judiska studier i grundskolans årskurs 7–9. Utredarna bedömer att förordning (2011:398) om särskild utbildning med judiska studier i grundskolan bör ändras så att det blir möjligt att kostnaderna för särskild utbildningen i judiska studier får överstiga kostnaden för annan utbildning i grundskolan hos huvudmannen. Judiska studier i högstadiet efterfrågas, enligt utredarna, på fler orter än vad som erbjuds i dag. För närvarande erbjuds utbildningen enbart vid Vasa Real i Stockholm. Att inte fler huvudmän erbjuder utbildningen kan ha att göra med ökade kostnader för säkerhet och koshermat. Utredarna menar att det i Göteborg finns förutsättningar i form av huvudmannaskap och elevunderlag för att kunna anordna utbildning i judiska studier med anledning av att det drivs både judisk förskola och grundskola upp till årskurs 6.

Skolverket föreslår ta fram undervisningsmaterial om den judiska minoriteten. Materialet ska användas som ett komplement till befintliga läromedel i förskolan, de obligatoriska skolformerna och gymnasieskolan.

Förslag som berör äldreomsorgen

Utredarna bedömer att bestämmelserna i lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk bör ses över i syfte att kommuner ska ha en skyldighet att beakta de äldres behov av att upprätthålla sin kulturella identitet inom äldreomsorgen, även där personal inte behärskar något av de nationella minoriteternas språk. Utredarna menar att det för många i den judiska minoriteten är viktigt att på olika sätt kunna upprätthålla sin judiska identitet när de blir äldre och har behov av äldreomsorg, till exempel inom hemtjänsten vilket kan handla om att få koshermat. Att upprätthålla judisk kultur och identitet upplevs för de flesta som mer centralt än att kunna prata jiddisch.

Förslag som berör kulturområdet

År 2025 föreslås uppmärksammas för att högtidlighålla 250 år av etablerat judiskt liv i Sverige och utredarna framhåller att jubileumsåret behöver genomföras på nationell, regional och lokal nivå. Det innebär förslag om att både den svensk-judiska historien och den mångfald som finns inom den judiska minoriteten ska lyftas fram och synliggöras genom olika typer av aktiviteter. Museer, bibliotek och skolor framhålls som exempel på kommunala verksamheter som behöver engageras. Utredarna betonar att genomförandet av jubileumsåret behöver ske i samverkan och dialog med den judiska minoriteten. De betonar också att barn och unga ska prioriteras särskilt.

Utredarna föreslår en resursförstärkning till Judiska museet i Stockholm. Som en del av denna förstärkning beskrivs behovet av att Judiska museet fortsatt ska kunna vara ett stöd till museer, arkiv och judiska organisationer i landet för att synliggöra det fysiska svensk-judiska kulturarvet i hela landet.

Det offentliga föreslås uppmärksamma judiska högtider och helgdagar, då det sänder en signal att den judiska minoriteten är en del av Sverige. Utredarna framför att den föreslagna nationella samordnaren för strategin för judiskt liv, i dialog med centrala

myndigheter, pilotkommuner och den judiska minoriteten, bör ta fram exempel på hur uppmärksammandet kan ske.

Utredarna bedömer att det offentligas insatser med jiddisch i högre utsträckning bör utgå från målgruppens behov. De menar att jiddisch är mer av en kulturbärare än ett hemspråk. Översättningar till jiddisch av offentligt material är därför inte av lika stor vikt som bevarandet och uppmärksamheten av jiddisch som kulturellt uttryck. Utredarna uppmanar det offentliga att föra dialog med den judiska minoriteten och noga överväga hur arbetet med jiddisch ska bedrivas framöver.

Judiska verksamheter i Göteborg

I Göteborg finns en judisk förskola, Noaks Ark, en judisk skola, Alexandraskolan – Göteborgs judiska montessoriskola, och ett judiskt äldreboende, Neuberghska Bambergerska äldreboendet. Göteborgs Stad har genom stadsledningskontoret upparbetade kontaktytor och samråd med Judiska Församlingen i Göteborg. Beroende på fråga och behov förs även dialog med berörda judiska verksamheter.

Remissvar

Grundskoleförvaltningen och Utbildningsförvaltningen

Statens skolverk och Forum för levande historia ska ges fortsatta uppdrag för att arbeta med demokratistärkande insatser för att motverka antisemitism och andra former av rasism i skolan

Grundskoleförvaltningen tillstyrker förslaget och menar att det är angeläget att alla skolor arbetar systematiskt med demokratistärkande insatser samt att förmågan att hantera och undervisa om antisemitism är ett långsiktigt arbete, där enstaka projekt, kurser eller seminarier inte är tillräckliga. Förvaltningen ser gärna att en utveckling av det systematiska arbetet med demokratistärkande insatser tydligare kopplas till åtgärder för kränkande behandling, som är väl inarbetat på förvaltningens skolenheter idag.

Utbildningsförvaltningen ställer sig bakom förslaget och menar att det inte innebär några nya åtaganden eller skyldigheter för förvaltningen utan ligger i linje med de uppdrag som anges i skollag och läroplan. Förvaltningen ser det som viktigt att verktyg för att motverka antisemitism möter lärares och elevers behov på bästa sätt, så att förmågan att hantera nutida antisemitiska uttryck, incidenter och attityder ökar.

Skollagens definition av konfessionella inslag i utbildning bör ses över

Grundskoleförvaltningen tar inte ställning till bedömningen utan hänvisar till att frågan bör hanteras av Utbildningsdepartementet.

Utbildningsförvaltningen anser att det är viktigt att främja förutsättningarna för minoriteter att behålla och utveckla sin kultur samtidigt som det kan finnas behov av att föra en konstruktiv dialog om religionens roll i skolan. Förvaltningen önskar påtala att den översyn utredaren efterfrågar av nuvarande reglering behöver göras ytterst noggrant med hänsyn till alla aspekter av frågan och att en eventuell ny lydelse blir tydlig och lätt att tolka. Det är av stor vikt att säkerställa att religionsfriheten respekteras i skolan.

Hänsyn bör tas i större utsträckning till judiska elevers behov av ledighet vid judiska helgdagar

Grundskoleförvaltningen tar inte ställning till bedömningen utan hänvisar till 7 kapitlet 18 § i skollagen (2010:800).

I enlighet med skollagen kan en elev i förskoleklass, grundskola, anpassad grundskola, specialskola eller sameskola beviljas kortare ledighet för enskilda angelägenheter. Enligt skollagens förarbeten kan exempel på enskilda angelägenheter vara vissa resor, familjehögtider eller religiösa högtider. Rektor beslutar om ledighet.

Utbildningsförvaltningen hänvisar också till möjligheten att ansöka om ledighet som gäller lika för alla oavsett kulturell, etnisk eller religiös tillhörighet men anser att det är viktigt att det finns kunskap och förståelse hos personalen i skolan så att beslut och bedömningar i möjligaste mån inte begränsar elevers möjligheter att leva ett judiskt liv.

Utbildningsmaterial framtaget av Skolverket om den judiska minoriteten

Utbildningsförvaltningen välkomnar förslaget och menar att ett sådant material kan öka kunskapen och i förlängningen minska antisemitism.

Det offentligas insatser med jiddisch bör i högre utsträckning utgå från målgruppens behov

Utbildningsförvaltningen svarar att mycket få elever efterfrågar undervisning i jiddisch. Vid införandet av nya ämnesplaner för gymnasieskolan och den anpassade gymnasieskolan år 2025 kommer revitalisering att läggas till i ämnesplanerna för de nationella minoritetsspråken som modersmålsämnen. Samtliga fem nationella minoritetsspråk i Sverige befinner sig i en språkbytesprocess, vilket innebär att varje ny generation minoritetsspråkstalare i allt högre grad övergår till att endast tala samhällets majoritetsspråk. Det krävs därför insatser för att de historiska minoritetsspråken ska hållas levande.

Att erbjuda tillgång till språket i en obruten utbildningskedja, från förskola till universitet, för barn och unga som tillhör någon av de nationella minoriteterna bedömer förvaltningen vara avgörande för att de nationella minoritetsspråken i Sverige ska finnas kvar och utvecklas. Enligt Språkcentrum i Göteborgs Stad, som ger modersmålsstöd, modersmålsundervisning och studiehandledning, har det inte varit någon efterfrågan på undervisning i jiddisch i Göteborg under de senaste åren med undantag av en elev som har framfört önskemål innevarande läsår. Om det skapas större möjligheter till undervisning i språket behöver det baseras på efterfrågan i den judiska minoriteten.

Stimulansbidrag för judiska studier i årskurs 7–9

Grundskoleförvaltningen avstyrker förslaget och bedömningen. Inom skolans område finns ett stort antal riktade statsbidrag. Utformning och storlek av ett nytt statsbidrag är därmed avgörande för om satsningen är ändamålsenlig eller ej.

Grundskoleförvaltningen har i dagsläget ingen övergripande bild angående intresset för judiska studier inom grundskolan i Göteborg. Enligt uppgifter från Språkcentrum är det inga elever i grundskoleförvaltningen som får undervisning i jiddisch eller hebreiska. I Göteborg finns det en fristående F-6 skola med judisk profil där cirka 50 elever går. För att kunna organisera, planera och genomföra undervisning i judiska studier behöver förvaltningen kunna säkerställa god kvalitet. Detta kräver viss kvantitet och förutsägbarhet vad gäller elevantal, vilket förvaltningen behöver tid att undersöka innan förslaget kan genomföras. Förändrade planeringsförutsättningar utifrån urval kan påverka förvaltningens kapacitetsarbete i stort. Förvaltningen föreslår att frågan utreds vidare eller införs på försök.

Kulturförvaltningen

Pilotkommuner

Kulturförvaltningen framför att det till viss del finns förutsättningar i förvaltningen för att medverka i ett utvecklingsarbete om Göteborgs Stad blir pilotkommun, beaktat den erfarenhet och kunskap som finns inom exempelvis Göteborgs museiverksamhet, biblioteksverksamhet, kulturstöd, lokala evenemang och uppmärksammande av högtidsdagar. Även den judiska närvaron i Göteborgs historia framförs som en aspekt som talar för att utse Göteborg till pilotkommun.

Kulturförvaltningen bedömer dock det tillkommande statsbidraget, och nivån på bidraget, som en avgörande faktor för att realisera förslaget intentioner som pilotkommun. Om Göteborg blir pilotkommun ser kulturförvaltningen även ett behov av förtydligande i styrning och ansvarsfördelning inom Göteborgs Stad.

Stärkta medel för litteratur om judiskt liv för barn och unga och deras familjer

Kulturförvaltningen ser positivt på förslaget då ett ökat utbud av kvalitativ litteratur om judiskt liv för barn och unga förbättrar bibliotekens förutsättningar att förmedla denna typ av litteratur.

Jubileumsår – 250 år av etablerat judiskt liv i Sverige

Kulturförvaltningen anser att förutsättningarna för förvaltningen att uppmärksamma ett jubileumsår i hög utsträckning är detsamma som för att bidra till ett utvecklingsarbete som pilotkommun. Kulturförvaltningen framhåller dock tidsperspektivet, ett uppmärksammande av jubileumsåret år 2025, som en försvarande omständighet. I planering av programverksamhet krävs framförhållning och för museiorganisationen finns inget större utrymme att justera redan lagda utställningsplaner för 2025.

Förstärkt stöd till det judiska civilsamhället

Kulturförvaltningen betonar vikten av representation från den judiska minoriteten som en grundläggande förutsättning för kommunen att efterleva åtagandena i minoritetslagen. Ett förstärkt stöd till det lokala civilsamhället kan stimulera till fler föreningar och kulturutövare från den judiska minoriteten och därmed nya möjligheter inom programläggning samt förmedling av barn- och ungdokument. Kulturförvaltningen framhåller att det inte framgår hur den kommunala nivån ska engageras i bidragsfördelningen annat än att stödet ska verka för att förbättra civilsamhällets förutsättningar på den regionala och kommunala nivån. De betonar att det därmed blir centralt att stödformen utformas för just detta syfte.

Satsning på Judiska museet

Det förekommer ett samarbete med Judiska museet och kulturförvaltningen framför att utbytet om Göteborgs judiska historia möjligen kan förstärkas.

Förstärkt vård av judiska byggnader och platser

Avseende ett bidrag till att förstärka vården av judiska byggnader kan kulturförvaltningens verksamhet inom kulturmiljö bidra med kunskap om vilka judiska kulturmiljöer som finns i staden, och hur det judiska livet har varit inlemmat i den göteborgska historien.

Främja jiddisch i Sverige, ge långsiktiga förutsättningar för språkcentrum för jiddisch samt att det offentliga ska göra relevanta prioriteringar av arbetet med jiddisch

Kulturförvaltningen ser det som positivt om Språkcentrum för jiddisch ges en långsiktig finansiering och verksamheten utvecklas i förhållande till det arbete som görs med Kungliga bibliotekets resursbibliotek för jiddisch. Resursbiblioteket utgör en resurs även för folkbiblioteken i att tillhandahålla litteratur och media för målgruppen. Satsningar för främjande av jiddisch på nationell nivå kan därmed bidra till att folkbibliotekens förutsättningar blir bättre för att nå målgruppen. Kulturförvaltningen betonar att kommunala folkbibliotek är en viktig aktör i att nå ut till målgruppen och anser att bibliotekens förutsättningar också bör beaktas i nationellt utvecklingsarbete för att främja jiddisch.

Äldre samt vård- och omsorgsförvaltningen

Stärkt möjlighet att beakta äldres behov av att upprätthålla sin kulturella identitet inom äldreomsorgen

Äldre samt vård- och omsorgsförvaltningen tillstyrker förslagen som berör förvaltningens ansvarsområde med motiveringen att det utifrån gällande lagstiftning finns behov av att tydliggöra olika huvudmäns mandat och ansvar för att säkerställa strategins målsättningar. Förvaltningen bedömer att det finns ett behov hos äldre göteborgare att upprätthålla sin kulturella identitet. Förvaltningen har kännedom om att det är svårt att få täckning för kostnader avseende säkerhet och koshermathållning som är två viktiga delar i de förslag som berör förvaltningens ansvarsområde och bedömer därför att det är av vikt att gå vidare med utredningens förslag.

Stadsledningskontorets bedömning

Övergripande bedömning

Stadsledningskontoret ställer sig positiv till en nationell strategi för ett starkt judiskt liv och delar i huvudsak utredarnas utgångspunkter och bedömningar.

Stadsledningskontoret bedömer att förslaget om en nationell samordnare inom kommittéväsendet kan leda till otydlig ansvarsfördelning i förhållande till andra myndigheters uppdrag gällande nationella minoriteter. Det finns även en risk för ökad administration på kommunal nivå när olika myndigheter efterfrågar rapportering och redovisning från kommuner i närliggande uppdrag.

Göteborgs Stad har tidigare varit pilotkommun för den nationella strategin för romsk inkludering och stadsledningskontoret ser förslaget om pilotkommun som en möjlighet för att stärka judiskt liv i Göteborg. Stadsledningskontoret tar inte ställning till anslutande till pilotkommun i det här skedet utan förutsätter att staden ges möjlighet att fatta ett sådant beslut vid en formell förfrågan. Det föreslagna statsbidraget för pilotkommuner ser stadsledningskontoret som en förutsättning för att kunna bedriva ett utvecklingsarbete som pilotkommun. Nivån på bidraget kommer att vara avgörande för ambitionsnivån. Stadsledningskontoret bedömer dock att satsningar som görs inom ett eventuellt deltagande som pilotkommun kan komma att medföra ökade kostnader för staden om dessa ska implementeras i ordinarie verksamhet efter slutförd pilotperiod. Finansieringsprincipen behöver då tillämpas.

Stadsledningskontoret ser positivt på förslaget om nytt stadsbidrag riktat direkt till judisk organisering på lokal och regional nivå. Förstärkt stöd till det lokala judiska civilsamhället främjar verksamhet och aktiviteter för judiskt liv i Göteborg.

Judiska församlingen och judiska verksamheter i Göteborg har i dialog med Göteborgs Stad återkommande framfört att de lägger stora resurser på säkerhetsarbete vilket begränsar möjligheterna att genomföra verksamhet. Göteborgs Stad har tillfört resurser under 2024 och 2025 för säkerhetshöjande åtgärder riktat till äldre samt vård- och omsorgsnämnden. Detta för att stötta det judiska äldreboendet Neuberghska Bambergerskas ökade kostnader för säkerhetsåtgärder i väntan på att staten ska tillföra medel. Stadsledningskontoret välkomnar statens ansvarstagande i frågan och delar utredningens bedömning att följa upp det utökade och behovsstyrda statsbidraget för säkerhetsåtgärder.

Stadsledningskontoret bedömer att de förslag till Polismyndigheten och Brottsförebyggande rådet som berör kommunens arbete för trygghet och mot hatbrott är samverkansområden där kommunens delaktighet är viktig.

Stadsledningskontoret noterar att förslaget om att säkerställa Brit milah (omskärelse av pojkar) saknar en avvägning mellan att främja de nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur och barns rätt att själva välja sin religion och till självbestämmande över sin kropp. Frågan är något som såväl företrädare för barns rättigheter som för hälso- och sjukvård lyft i olika sammanhang. Stadsledningskontoret menar att frågan behöver utredas vidare innan förslaget kan genomföras.

Bedömning av förslagen som rör skola

Stadsledningskontoret ställer sig positiva till förslagen om demokratistärkande insatser i skolan samt förslag om utbildningsmaterial om den judiska minoriteten. Kunskapspåfyllnad och systematik är en förutsättning för att nå framgång i skolans arbete mot antisemitism och rasism. Demokratistärkande insatser kan med fördel kopplas till åtgärder mot kränkande behandling som är en del av det systematiska kvalitetsarbetet i skolan.

Angående förslaget om att skollagens definition av konfessionella inslag i utbildning bör ses över menar stadsledningskontoret att en sådan översyn bör utgå ifrån att religionsfriheten fortsatt respekteras i skolan. En eventuell ny definition behöver bli tydlig och lätt att tolka för såväl huvudmän som elever och vårdnadshavare.

Gällande ledighet vid judiska helgdagar bedöms detta hänga ihop med förslagen om utbildningsmaterial om judiskt liv. Kunskap och förståelse hos personalen i skolan kan öka förutsättningarna för elevers judiska liv. Möjligheten att ansöka om ledighet ska gälla lika för alla oavsett kulturell, etnisk eller religiös tillhörighet.

Stadsledningskontoret delar utredarnas bedömning att det offentliga arbetet med jiddisch i högre utsträckning bör utgå från målgruppens behov, som i dagsläget är lågt. Ökad tillgång bör baseras på efterfrågan från den judiska minoriteten.

Angående stimulansbidrag för judiska studier i årskurs 7–9 bedöms förslaget kräva utredning av behov och elevunderlag för att kunna planeras och genomföras med god kvalitet. Grundskoleförvaltningen har i dagsläget ingen övergripande bild angående intresset för judiska studier i årskurs 7-9 i Göteborg.

Av den anledningen vore det önskvärt med ytterligare utredning i frågan, alternativt att införandet sker genom försök i mindre skala.

Bedömning av förslagen som rör kulturområdet

Stadsledningskontoret bedömer att stärkta medel för litteratur om judiskt liv för barn och unga och deras familjer, som Statens kulturråd fördelar, även förbättrar förutsättningarna att förmedla denna typ av litteratur för biblioteken i Göteborg.

Att ge Språkcentrum för jiddisch en långsiktig finansiering och att verksamheten utvecklas i förhållande till det arbete som görs med resursbiblioteket för jiddisch bedöms som positivt. Resursbiblioteket utgör en resurs för folkbiblioteken i att tillhandahålla judisk litteratur och media och en sådan utveckling kan ge ett större utbud till målgruppen i Göteborg.

Stadsledningskontoret bedömer att förslaget om en satsning på Judiska museet kan bidra till att arbetet med Göteborgs judiska historia förstärks.

Strategin föreslås börjar gälla samtidigt som 250 år av etablerat judiskt liv i Sverige ska högtidlighållas, 2025. Muséer, bibliotek och skolor föreslås engageras i jubileumsåret. Med anledning av det snäva tidsperspektivet bedömer stadsledningskontoret det som en utmaning för verksamheterna att hinna planera och genomföra aktiviteter redan 2025.

Bedömning av förslagen som rör äldreomsorgen

Stadsledningskontoret delar utredningens bedömning om att se över bestämmelserna i lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk för att beakta judiska äldres behov av att upprätthålla sin kulturella identitet inom äldreomsorgen. Som lagen är utformad erbjuds endast detta om servicen och omvårdnaden ges av personal som behärskar någon av de nationella minoritetsspråken, i detta fall jiddisch. Att se över bestämmelserna skulle tydliggöra kommunens skyldighet att tillgodose behov som efterfrågas av den judiska minoriteten.

Jonas Kinnander

Eva Hessman

Direktör Ärende och utredning

Stadsdirektör

Ett starkt judiskt liv för framtida generationer

Nationell strategi för att stärka
judiskt liv i Sverige 2025-2034

*Betänkande av
Utredningen om nationell strategi för att stärka
judiskt liv i Sverige*

Stockholm 2024

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2024:3

SOU och Ds finns på [regeringen.se](https://www.regeringen.se) under Rättsliga dokument.

Svara på remiss – hur och varför
Statsrådsberedningen, SB PM 2021:1.

Information för dem som ska svara på remiss finns tillgänglig på [regeringen.se/remisser](https://www.regeringen.se/remisser).

Layout: Kommittéservice, Regeringskansliet

Omslag: Elanders Sverige AB

Tryck och remisshantering: Elanders Sverige AB, Stockholm 2024

ISBN 978-91-525-0834-3 (tryck)

ISBN 978-91-525-0835-0 (pdf)

ISSN 0375-250X

Till statsrådet Parisa Liljestränd

Regeringen beslutade den 16 juni 2022 att tillsätta en särskild utredare med uppdrag att lämna förslag till en nationell strategi för stärkande av judiskt liv i Sverige med fokus på överföringen av judisk kultur och jiddisch till yngre och framtida generationer. Den 19 juni förordnades landshövdingen i Kronobergs län Maria Arnholm till särskild utredare. Som sekreterare anställdes den 15 augusti 2022 kanslirådet Hanna Zeland. Den 15 september 2022 anställdes departementssekreteraren Majlis Nilsson som sekreterare och den 19 september 2022 anställdes juristen Mirjam Katzin som sekreterare. Den 6 februari 2023 anställdes Selma Sahin som biträdande sekreterare. Hanna Zeland förordnades till huvudsekreterare den 1 april 2023. Den 19 juni 2023 anställdes utredare Pernilla Åkerlind som sekreterare. Utredningen har antagit 2023 namnet Utredningen om nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige (Ku 2022:01).

Som experter i utredningen förordnades den 5 september 2022 departementssekreterare vid Arbetsmarknadsdepartementet Maria Engvall, projektsekreterare vid Myndigheten för stöd till trossamfund Hasnain Govani, kanslirådet vid Kulturdepartementet Mari Granath-Lagerkrantz, departementssekreterare vid Kulturdepartementet Niclas Järvklo, departementssekreterare Linnéa Meyer, docent vid Institutet för språk och folkminnen Susanne Nylund Skog, utvecklingsledare vid Länsstyrelsen i Stockholms län Ulla Perman, samordnare vid Socialstyrelsen Katarina Popovic, handläggare vid Sveriges kommuner och regioner Cecilia Ramqvist, departementssekreterare vid Utbildningsdepartementet Per Gunnar Rosengren och handläggare vid Statens kulturråd Zoi Santikos. Ulla Perman entledigades som expert den 9 januari 2023. Den 14 november entledigades Linnéa Meyer som expert och departementssekreterare Rebecca Krus förordnades som expert. Mari Granath Lagerkrantz och Niclas Järvklo entledigades som experter

den 2 maj 2023. Kanslirådet vid Socialdepartementet Kent Eriksson förordnades som expert den 2 maj 2023. Per Gunnar Rosengren entledigades som expert den 10 oktober 2023. Departementssekreterare Joel Westlund Hult förordnades som expert den 10 oktober 2023.

Som sakkunniga i referensgruppen förordnades den 24 januari 2023 Anders Carlberg, Lars Dencik, Yael Fried, Noa Hermele, Petra Kahn Nord, Jacob Kaluski, Jehoshua Kaufman, Daniel Leviathan, Charlotte Manderman, Hanna Nir, Lena Posner-Körösi och Carinne Sjöberg. Lena Posner-Körösi entledigades den 3 oktober 2023.

Utredningen överlämnar härmed betänkandet Ett starkt judiskt liv för framtida generationer. Nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025-2034 (SOU 2024:3). Utredningens uppdrag är i och med detta slutfört.

Stockholm i januari 2024

Maria Arnholm

/ Hanna Zeland
Majlis Nilsson
Mirjam Katzin
Pernilla Åkerlind
Selma Sahin

Innehåll

Judiska termer och begrepp.....	13
Sammanfattning.....	17
Summary	29
1 Utredningens uppdrag och genomförande	41
1.1 Utredningens uppdrag.....	41
1.2 Utredningens utgångspunkter och avgränsningar.....	42
1.3 Utredningsarbetet	43
1.4 Betänkandets disposition	46
2 Den judiska minoritetens historia i Sverige	49
2.1 Svensk-judisk historia.....	49
2.1.1 Från begränsade rättigheter till judisk renässans	49
2.1.2 Långvarigt bidrag till samhällsutvecklingen och det svensk-judiska kulturarvet.....	53
3 Judiskt liv i Sverige i dag.....	57
3.1 Judar i Sverige.....	57
3.1.1 Judiskt civilsamhälle med bred verksamhet	59
3.2 Att leva ett judiskt liv	61
3.2.1 Att följa judiska traditioner är viktigt.....	62
3.2.2 Judiskt liv i utveckling.....	63

3.2.3	Den svenska sekulära självbilden kan påverka mötet mellan den judiska minoriteten och majoritetssamhälle	66
3.2.4	Majoritetssamhället kan ha svårt att förstå vad det innebär att leva ett judiskt liv	67
3.3	Judisk kultur.....	68
3.3.1	Stort kulturutbud, men mest i Stockholm.....	68
3.4	Skola och utbildning för judiskt liv	69
3.5	Trygghet och säkerhet.....	70
3.5.1	Bristande trygghet och säkerhet	70
3.6	Den judiska minoritetens relation till Israel	71
3.6.1	Israel har betydelse för många svenska judar.....	71
3.6.2	Det förekommer hot och hat relaterat till Israel.....	72
3.7	Jiddisch.....	74
3.7.1	Viktig roll som kulturbärare.....	74
3.7.2	Andra judiska språk än jiddisch har betydelse	75
4	Hinder och möjligheter att leva ett judiskt liv.....	77
4.1	Judiskt civilsamhälle	77
4.2	Judiskt vardagsliv	79
4.2.1	Svårt att hålla kosher.....	79
4.2.2	Oro för att Brit milah inte ska tillåtas framöver	81
4.2.3	Ofta svårt att få ledigt på de judiska helgdagarna	82
4.2.4	Många barn och unga är stolta över sin judiska identitet, men utmaningar finns.....	83
4.2.5	Få möjligheter att leva judiskt inom äldreomsorgen.....	85
4.2.6	Bristande kunskap om den judiska minoriteten och om nationella minoriteter	87
4.3	Judisk kultur.....	91
4.3.1	Renässans för judisk kultur, men mer behöver göras	91

4.4	Svensk-judiskt kulturarv.....	92
4.4.1	Behov av att bevara och synliggöra det svensk-judiska kulturarvet	93
4.5	Judisk skola och utbildning	94
4.5.1	Oro för judisk förskolas och skolas existens	94
4.5.2	Utvecklingsbehov när det gäller högre utbildning och forskning i judiska studier	96
4.5.3	Folkbildningen kan bidra mer	97
4.6	Trygghet och säkerhet	98
4.6.1	Antisemitism och hatbrott mot judiska institutioner och judar får konsekvenser för möjligheten att leva ett judiskt liv	98
4.6.2	Ett långsiktigt offentligt arbete för att motverka antisemitism behövs	102
4.7	Inflytande och delaktighet	104
4.7.1	Den judiska minoriteten har sämre tillgång till inflytande och delaktighet i frågor som berör dem	105
4.7.2	Mer kan göras för att barn och unga judar ska få inflytande.....	106
4.8	Jiddisch.....	107
4.8.1	Flera insatser görs för att stärka jiddisch, men mer behövs för att stärka jiddisch som kulturbärare.....	107
4.9	Slutsatser	108
4.9.1	Flera möjligheter för judiskt liv och jiddisch.....	109
4.9.2	Flera hinder för judiskt liv och jiddisch	109
4.9.3	Behov av åtgärder för att stärka förutsättningarna för judiskt liv i Sverige	111
5	Nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025-2034.....	113
5.1	Nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025-2034	113
5.1.1	Målsättningar.....	115

5.1.2	En nationell samordnare ska utses för att leda och samordna arbetet med strategin.....	116
5.1.3	Nära dialog och samråd med judiska minoriteten	119
5.1.4	Uppföljning och utvärdering av strategin för judiskt liv.....	120
5.1.5	Centrala myndigheter	120
5.1.6	Pilotkommuner.....	121
5.2	Fokusområde: Trygghet och öppenhet.....	123
5.2.1	Uppföljning av statsbidrag för säkerhetshöjande åtgärder	124
5.2.2	Stärkt förmåga hos polisen att bekämpa hatbrott mot judar	125
5.2.3	Brottsförebyggande rådet ska genomföra en fördjupad studie om antisemitiska hatbrott.....	126
5.2.4	Fortsatt arbete mot antisemitism i skolan.....	126
5.2.5	Regeringens åtgärdsprogram mot antisemitism bör fortsätta	127
5.3	Fokusområde: Judiskt vardagsliv	128
5.3.1	Skollagens definition av konfessionella inslag i utbildning bör ses över	128
5.3.2	Stärkta medel för litteratur om judiskt liv för barn och unga och deras familjer	130
5.3.3	Hänsyn till judiska helgdagar i skola och övrig utbildning	131
5.3.4	Möjligheten till brit milah.....	132
5.3.5	Stärkt möjlighet att beakta äldres behov av att upprätthålla sin kulturella identitet inom äldreomsorgen	133
5.4	Fokusområde: Kunskap, utbildning och forskning.....	134
5.4.1	Stimulansbidrag för judiska studier i årskurs 7–9	134
5.4.2	Statens skolverk ska ta fram undervisningsmaterial om den judiska minoriteten.....	136
5.4.3	Satsning på folkbildning för ökad kunskap om	

	judisk kultur och det svensk-judiska kulturarvet	137
5.4.4	Stärkt högskoleutbildning i judiska studier	138
5.4.5	Stärkt forskning i judiska studier och om nutida judiskt liv i Sverige	139
5.5	Fokusområde: Judisk kultur och svensk-judiskt kulturarv	140
5.5.1	Jubileumsår – 250 år av etablerat judiskt liv i Sverige	141
5.5.2	Förstärkt stöd till det judiska civilsamhället	142
5.5.3	Stöd till ett judiskt informationscentrum	143
5.5.4	Satsning på Judiska museet	145
5.5.5	Förstärkt vård av judiska byggnader och platser	145
5.5.6	Det offentliga bör uppmärksamma judiska högtider och helgdagar	146
5.6	Fokusområde: Jiddisch	147
5.6.1	Viktigt att främja jiddisch i Sverige	148
5.6.2	Långsiktiga förutsättningar för språkcentrum för jiddisch	148
5.6.3	Viktigt med uppdrag till Lunds universitet om utbildning av jiddischlärare och utbildning i jiddisch	149
5.6.4	Det offentliga ska göra relevanta prioriteringar av arbetet med jiddisch	150
6	Konsekvensbeskrivning och kostnadsberäkningar	151
6.1	Konsekvensbeskrivningens innehåll	151
6.2	Konsekvenser för Sveriges internationella åtaganden om mänskliga rättigheter	152
6.3	Konsekvenser för enskilda som tillhör den judiska minoriteten	153
6.3.1	Konsekvenser för barn och unga som tillhör den judiska minoriteten	153
6.4	Konsekvenser för jämställdhet mellan kvinnor och män	154

6.5	Konsekvenser för kommuner och regioner	155
6.6	Konsekvenser för statliga myndigheter	155
6.7	Övriga konsekvenser	157
6.8	Kostnadsberäkningar	157
6.8.1	En nationell samordnare utses för att leda och samordna arbetet med strategin.....	158
6.8.2	Centrala myndigheter	158
6.8.3	Pilotkommuner	158
6.8.4	Stärkt förmåga hos polisen att bekämpa hatbrott mot judar	159
6.8.5	Fortsatt arbete mot antisemitism i skolan.....	159
6.8.6	Brottsförebyggande rådet ska genomföra en fördjupad studie om antisemitiska hatbrott	160
6.8.7	Stärkta medel för litteratur för barn, unga och familjer	160
6.8.8	Stimulansbidrag för judiska studier i årskurs 7–9	160
6.8.9	Satsning på folkbildning för ökad kunskap om judisk kultur och det svensk-judiska kulturarvet	161
6.8.10	Stärkt högskoleutbildning i judiska studier	162
6.8.11	Stärkt forskning i judiska studier om nutida judiskt liv i Sverige.....	162
6.8.12	Jubileumsår – 250 år av etablerat judiskt liv i Sverige	163
6.8.13	Ett judiskt informationscenter	163
6.8.14	Satsning på Judiska museet	163
6.8.15	Förstärkt vård av judiska byggnader och platser	164
6.8.16	Förstärkt stöd till det judiska civilsamhället.....	164
6.9	Förslag till finansiering.....	165
6.9.1	Utgiftsområden och anslag.....	165
6.9.2	Fortsatt arbete mot antisemitism i skolan.....	166
6.9.3	Brottsförebyggande rådet ska genomföra en fördjupad studie om antisemitiska hatbrott.....	166
6.9.4	Stimulansbidrag för judiska studier i årskurs 7–9	166

6.9.5	Förstärkt vård av judiska byggnader och platser	167
6.9.6	Förstärkt stöd till det judiska civilsamhället	167

Referenser	169
-------------------------	------------

Aktörer som utredningen har haft dialog med	183
--	------------

Bilagor

Bilaga 1	Kommittédirektiv 2022:78	189
Bilaga 2	Sveriges politik för de nationella minoriteterna	195
Bilaga 3	Det offentligas arbete med nationella minoriteter	209
Bilaga 4	Utbildning för och om judiskt liv	237
Bilaga 5	Svensk-judiskt kulturarv	245
Bilaga 6	Det offentligas arbete med jiddisch	251
Bilaga 7	Antisemitism	257
Bilaga 8	Internationell utblick	267

Judiska termer och begrepp

Här förklaras judiska termer och begrepp som används i betänkandet. Definitionerna kommer från Nationalencyklopedin och, i de fall begreppet saknats där, från Wikipedia. Som komplement används definitioner från boken *@Stolt jude* och rapporten *Med kippa på Möllan?* Vissa begrepp har justerats i samråd med sakkunniga i den judiska minoriteten.

Ashkenazer	Ättlingar till den grupp judar som på medeltiden kom att bosätta sig i Tyskland och norra Frankrike, samt därefter i Polen och andra östeuropeiska områden.
Bar/bat mitzvah	Den dagen då en judisk pojke/flicka blivit 13/12 år och som därmed anses tillräckligt mogen för att kunna fullgöra alla den judiska lärans bud.
Brit milah	Den omskärelse som enligt judisk tro ska äga rum på varje judisk pojke på hans åttonde levnadsdag i enlighet med ett påbud i Torah.
Chabad	En chassidisk inriktning.
Chanukka	Ljusfest, judisk högtid som firas under åtta dagar i december till minne av återinvigningen av Jerusalems tempel 164 f.Kr.
Chassidism	En ortodox gren av judendomen.

Davidsstjärna/magen david	Sexuddig stjärna formad av två trianglar. För många den främsta symbolen för judendomen.
Diaspora	Benämning på en grupp människor som lever utanför sitt hemland.
Halacha	Det hebreiska namnet på den judiska lagen Talmud.
Kippa	En huvudbonad som är allmän bland nutidens judar. Den bärs i synagogan, vid andra religiösa tillfällen eller i vardagen som ett tecken på vördnad inför Gud.
Konservativ judendom	En riktning inom judendomen som håller sig till halacha, men tolkar den mer liberalt än den ortodoxa judendomen.
Kosher	Ett centralt begrepp i judisk religion och betyder tillåtet, godkänt och används i detta syfte om både mat och rituella objekt.
Mizracher	Ättlingar till judar som ursprungligen levde i Nordafrika och Mellanöstern.
Mohel/mohelim (plural)	Benämning på en jude utbildad i utövandet av brit milah.
Ortodox judendom	Den form av judendom som är mest observant mot judisk lag.
Pesach	Högtid som firas till minne av uttåget ur Egypten och är en av de viktigaste judiska högtiderna.
Rabbin	Judisk andlig ledare och lärare, som vägleder andra judar inom den judiska lagen, halacha.
Rosh Hashana	Det judiska nyåret.

Shabbat/sabbat	Den judiska vilodagen som sträcker sig från fredag afton till lördag afton då många samlas för att tända ljus och äta en festmåltid.
Shechita	Det särskilda förfarandet vid slakt av däggdjur och fåglar enligt de judiska dietlagarna.
Sefarder	Ättlingar till judar som levde i Spanien och Portugal före fördrivningen av judar därifrån i samband med inkquisitionen 1492.
Sionism	Politisk ideologi som strävar efter en judiska självständig stat i judarnas historiska hemland.
Synagoga	Det betyder mötesplats och är namnet på det judiska bönehuset.
Torah	Den heliga judiska skriften.
Sukkot	Lövhyddehögtiden, en viktig judisk högtid.
Treif	Mat som inte får ätas därför att den inte är kosher.

Sammanfattning

Utredningens uppdrag och utgångspunkter

I juni 2022 tillsattes en särskild utredare med uppdrag att lämna förslag till en nationell strategi för stärkande av judiskt liv i Sverige med fokus på överföringen av judisk kultur och jiddisch till yngre och framtida generationer. I utredarens uppdrag ingick att:

- beskriva förutsättningarna för att leva ett judiskt liv i Sverige med utgångspunkt i Sveriges internationella åtaganden om skydd för nationella minoriteter och minoritetsspråk
- kartlägga huvudsakliga hinder och möjligheter för den judiska minoriteten att leva ett judiskt liv och föreslå åtgärder i syfte att stärka förutsättningarna för judiskt liv i Sverige
- lämna förslag till en samlad strategi med syfte att säkra fortlevnad och utveckling av judiskt liv i Sverige, med utgångspunkt i Sveriges internationella åtaganden om skydd för nationella minoriteter och minoritetsspråk och
- lämna förslag om hur strategin ska följas upp och vilken aktör som ska ansvara för uppföljningen.

Det ingick inte i uppdraget att lämna förslag på författningsändringar.

Regeringen konstaterade i utredningens direktiv att det finns behov av att stärka förutsättningarna för judiskt liv i Sverige. Regeringen konstaterade också att kommuner och regioner i lägre utsträckning arbetar med den judiska minoritetens rättigheter och att det förekommer få insatser för att stärka judisk kultur och jiddisch i kommuner och regioner. Därutöver finns det i dag förvaltningsområden för minoritetsspråken finska, meänkieli och samiska och en strategi

för romsk inkludering. Det finns dock ingen strategi för att stärka den judiska minoriteten eller något förvaltningsområde för jiddisch.

Hamas terrorattack mot Israel den 7 oktober 2023 inträffade då vi var i slutskedet av vårt arbete. Terrorattacken och det därpå följande kriget har fått och kommer att få fortsatta konsekvenser för judar i Sverige och i hela världen, inte minst i form av ökad antisemitism. Händelseutvecklingen understryker behovet av utredningens förslag.

Den judiska minoritetens röster har varit vägledande

En viktig utgångspunkt för vårt arbete har varit att arbeta i nära samverkan och dialog med den judiska minoriteten. För att ta del av den judiska minoritetens erfarenheter, behov och önskemål har vi genomfört möten med samtliga judiska församlingar och ett stort antal judiska föreningar i Sverige. Vi har också bjudit in judiska personer till öppna dialoger, både fysiska och digitala. Dialoger har hållits separat med judiska ungdomar.

Det har blivit tydligt att det för många judar är mer centralt att leva och praktisera ett judiskt liv än själva trosuppfattningen. Det handlar om att följa judiska traditioner, fira judiska högtider, ta del av judisk kultur och bära judiska symboler. Viktiga beståndsdelar i ett judiskt vardagsliv är ofta kopplade till kulturella traditioner som att fira shabbat och hålla kosher. Deltagande i det judiska förenings- och församlingslivet, att kunna besöka synagogan regelbundet och att ha judiskt umgänge är centrala delar i ett judiskt vardagsliv. Det är också viktigt att det finns möjlighet till brit milah, judisk skola och judiska begravningsplatser.

Den judiska minoriteten genomgår förändringar som påverkar möjligheterna till judiskt liv

De första judarna kom till Sverige i slutet av 1600-talet, men svenskar har på olika sätt haft kontakt med judar sedan 800-talet. År 1775 fick Aaron Isaac som den förste juden tillstånd att bosätta sig i Sverige utan att konvertera till den lutherska läran. Judar har hela sin tid i Sverige levt i en spänning mellan att assimileras i det svenska samhället och att behålla sitt judiska arv. Det finns också en lång

historisk tradition av att bygga sin egen infrastruktur för att organisera judiskt liv, "från vaggan till graven". I dag har cirka 150 000 svenskar judiska rötter och cirka 20 000 svenskar identifierar sig själva som judar.

I den judiska minoriteten pågår flera utvecklingsskeenden. Det pågår en judisk renässans i Sverige, där banden till den judiska identiteten blivit starkare. Judisk kultur har också fått en renässans utanför den judiska gruppen. Parallellt med uppsvinget för judisk kultur finns ett förnyat intresse för minoritetsspråket jiddisch. Samtidigt pågår sedan långt tillbaka en assimileringprocess i den svenska judiska gruppen. Det innebär ett fjärmande från den judiska identiteten och uppgående i den majoritetssvenska. Därtill kommer den tilltagande "uttunnningen" som många judar beskriver inom den judiska minoriteten. Detta relaterar delvis till den generella samhällsutvecklingen med individualisering och rationalisering. Det innebär att upprätthållandet av släkttraditioner generellt har blivit svagare i samhället och att många i högre utsträckning än tidigare väljer partners utanför den judiska gruppen. Eftersom judiska traditioner i stor utsträckning har varit familjebaserade har överföringen av judiskt liv till den yngre generationen försvagats. Det har i sin tur ökat betydelsen av välfungerande judiska organisationer som kan fungera som kanal för kunskapsöverföring. Ytterligare en förändring är att allt fler judar väljer att bo i storstäderna. Det har gjort det svårare att upprätthålla judiskt liv i mindre städer.

Förändringarna i den judiska minoriteten har medfört att vissa hinder för judiskt liv har förstärkts, samtidigt som det finns en potential i form av exempelvis positiv uppmärksamhet kring judisk kultur som är möjlig att bygga vidare på. Förändringarna visar också att förutsättningarna för judiskt liv inte är statiska eller isolerade, utan påverkas av tendenser och förändringar i samhället i stort.

Det finns flera möjligheter för judiskt liv och jiddisch ...

Det starka judiska civilsamhället är en viktig möjlighet för judiskt liv. En annan möjlighet är den pågående renässans med ökat intresse för judisk kultur, traditioner och historia samt en ökad vilja och stolthet att visa sin judiska identitet. Det märks inte minst bland unga judar i dag. En annan möjlighet är den starka kunskaps- och utbildnings-

tradition som finns i den judiska minoriteten. Det finns också ett intresse för judiskt liv och judisk kultur inom den judiska minoriteten och i majoritetssamhället, vilket visar på en potential för att öka kunskaperna för judiskt liv i hela samhället.

Det pågår en renässans för jiddisch och det finns en organisering i civilsamhället kring jiddisch. Det görs också omfattande offentliga satsningar för att bevara och främja jiddisch.

... men också flera hinder att leva som jude i Sverige

När Sverige år 2000 erkände judar som en av Sveriges fem nationella minoriteter och jiddisch som nationellt minoritetsspråk, innebar det också ett erkännande av det judiska bidraget till Sveriges gemensamma svenska kulturarv. Trots detta finns det fortsatt flera hinder som begränsar möjligheterna att leva som jude i Sverige.

Det största hindret för judiskt liv är den utbredda antisemitismen i samhället och den bristande tryggheten och säkerheten som finns kring judiska institutioner. Hat och hot mot judiska individer och organisationer gör att många judar upplever otrygghet, oro och rädsla. Den bristande tryggheten och säkerheten begränsar många judars möjligheter att leva ett judiskt vardagsliv och att leva öppet med sin judiska identitet. Det medför svårigheter för judiska organisationer att verka och utvecklas i Sverige och gör det svårare för judisk kultur att utövas. De säkerhetsarrangemang som de judiska institutionerna själva behöver ombesörja är kostsamma och tar resurser från annan verksamhet. Att den judiska minoriteten ska kunna känna sig trygg och säker utgör därför en bottenplatta för judiskt liv i Sverige. Det gäller inte minst för barn och unga.

Ett annat hinder för judiskt liv berör tillgången till och kapaciteten hos judiska organisationer. Församlingar, föreningar och skolor spelar en central roll i det judiska vardagslivet genom att erbjuda religiösa tjänster, kultur- och fritidsaktiviteter, utbildningar, barn- och ungdomsverksamhet samt sociala tillställningar. De har dessutom fått en allt viktigare roll som kanal för att föra över judisk identitet, kunskap och kultur, i synnerhet till barn och unga. Förutom att bidra till ökad kunskap om vad det innebär att vara judisk spelar de judiska organisationerna en viktig roll för att barn och unga ska känna sig trygga i och ha en positiv inställning till sin judiska

identitet. I dag finns de judiska organisationerna framför allt i storstäderna, där majoriteten av den judiska befolkningen lever. Det innebär att förutsättningarna för att leva ett judiskt liv skiljer sig stort åt mellan olika delar av landet. Det judiska församlings- och föreningslivet har också behov av att rekrytera personal till de funktioner som behövs i församlingar och föreningar. Att skapa goda förutsättningar för judisk organisering är en framtidsfråga för att bibehålla och stärka möjligheterna till judiskt liv. För att åstadkomma detta behövs bland annat goda ekonomiska förutsättningar och långsiktighet i det offentligas åtagande.

Det finns en osäkerhet i den judiska minoriteten om det framöver kommer att vara möjligt att hålla kosher, utföra brit milah och gå i judisk skola i Sverige. Detta medför att många judar är oroliga för om det kommer vara möjligt att leva ett judiskt liv i Sverige i framtiden.

Ett annat hinder för judiskt liv bottnar i bristande kunskap och förståelse, bland annat hos offentligt anställda som möter den judiska minoriteten i olika sammanhang. Det leder i sin tur till bedömningar och beslut som begränsar möjligheterna att leva ett judiskt liv. Ett exempel är att judiska barn ibland inte får ledigt vid judiska högtider, eller att hänsyn inte tas till äldres behov av att upprätthålla sin judiska identitet inom äldreomsorgen. Även allmänhetens kunskap om judisk kultur, traditioner och historia är låg, vilket påverkar den judiska minoritetens upplevelse av att inkluderas i samhället och möjlighet att leva öppet med sin judiska identitet.

Det finns också hinder för att leva ett judiskt liv i Sverige som handlar om tillgången till ett levande judiskt kulturliv och kulturarv. I Stockholm finns ett rikt judiskt kulturutbud, medan det i övriga Sverige är betydligt mer begränsat. Vidare saknas det litteratur på svenska som beskriver judiskt liv och traditioner och som kan läsas av barn och ungdomar eller användas i förskolan och skolan. Det försvårar i sin tur kunskapsöverföringen till yngre generationer. Det finns även brister i relation till det fysiska judiska kulturarvet, då judiska platser och byggnader har försvunnit eller inte har dokumenterats i tillräcklig omfattning. Underhållet av många judiska byggnader och platser är på många håll eftersatt.

När det gäller kommuners arbete har den judiska minoriteten begränsad möjlighet till inflytande och delaktighet i frågor som är av betydelse för dem. Detta riskerar att leda till att det offentligas aktiviteter och insatser inte anpassas till den judiska minoritetens behov

och förutsättningar. Det är också få kommuner utöver Göteborgs stad, Malmö stad och Stockholms stad som genomför insatser för den judiska minoriteten.

Det offentligas insatser inom ramen för minoritetspolitiken har ofta ett för stort fokus på språket som inte blir relevant för den judiska minoriteten. Bakgrunden är att jiddisch för många judar huvudsakligen har en funktion som kulturbärare, snarare än ett vardagsspråk. Därför överensstämmer inte insatserna till fullo med det behov som finns hos den judiska minoriteten.

Hindren visar att det finns mycket att göra för att ytterligare stärka judiskt liv i Sverige. Hindren gör det också svårare att föra över kunskap om judisk kultur och traditioner till yngre generationer. Det innebär i sin tur att förutsättningarna för judiskt liv försämras över tid.

För att stärka judiskt liv i Sverige krävs ett sammanhållet och systematiskt arbete på alla nivåer

De hinder för judiskt liv som vi identifierat återfinns på olika nivåer och inom olika områden. För att på allvar stärka förutsättningarna för ett judiskt liv krävs ett sammanhållet och långsiktigt arbete som omfattar såväl den statliga som den regionala och den kommunala nivån. Det behövs kraftfulla insatser för att leda, samordna och följa upp arbetet, samt för att sprida kunskaper och ge stöd till olika aktörer.

Det handlar bland annat om att vidta åtgärder för att möta den judiska gemenskapens behov av trygghet och säkerhet och att judar i Sverige behöver kunna känna sig trygga i att kosher, brit milah och judisk skola är tillgängliga och tillåtna i Sverige, både i dag och i framtiden. Det handlar också om att genomföra insatser för att öka kunskapen om judiskt liv hos allmänhet och offentliga organisationer, till exempel kompetensutveckling för offentligt anställda och framtagande av undervisningsmaterial för skolan. Att stärka högre utbildning och forskning i judiska studier och om nutida judiskt vardagsliv i Sverige är också något som på olika sätt kan bidra till att bevara och överföra kunskap om judiskt liv, kultur och kulturarv. Ytterligare en aspekt handlar om satsningar för att synliggöra judisk kultur och vårda judiskt fysiskt kulturarv. När det gäller jiddisch

handlar det om att det offentliga insatser behöver anpassas utifrån målgruppens behov.

En nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025-2034

För att stärka judiskt liv samt överföringen av judisk kultur och jiddisch till yngre och framtida generationer i Sverige föreslår vi att en nationell strategi ska genomföras under åren 2025–2034 med utgångspunkt i Sveriges internationella åtaganden om skydd för nationella minoriteter och minoritetsspråk. En viktig utgångspunkt är att den judiska minoriteten ska involveras och vara delaktig i det arbete som genomförs.

Med utgångspunkt i vår analys har vi identifierat fem målsättningar som gemensamt ska leda till att judiskt liv i Sverige stärks. Varje målsättning rör ett fokusområde där vi föreslår åtgärder som syftar till att nå målsättningarna. Den nationella strategin för judiskt liv utgör ett tioårigt åtagande under perioden 2025–2034, där hela samhället ska engageras. Strategin föreslås ta sitt avstamp i ett jubileumsår för att högtidlighålla 250 år av etablerat judiskt liv i Sverige.

Former för strategins genomförande

För att strategin ska få genomslag och leda till varaktiga förändringar föreslår vi följande:

- En nationell samordnare ska utses inom ramen för kommittéväsendet för att leda arbetet med strategin.
- Genomförandet av strategin ska ske i nära dialog och samverkan med den judiska minoriteten.
- Arbetet som genomförs inom ramen för strategin ska följas upp och den ska utvärderas.
- Centrala myndigheter för genomförandet av strategin för judiskt liv ska utses.

- Pilotkommuner ska utses för att bedriva ett utvecklingsarbete för att stärka judiskt liv. Pilotkommunerna ska ges ett årligt statsbidrag.

Målsättning 1: Judar i Sverige kan leva öppet, tryggt och säkert

Fokusområdet är Trygghet och öppenhet. För att nå målsättningen föreslår vi att:

- Den nya ordningen med statsbidrag för säkerhetshöjande åtgärder som föreslås träda i kraft 2024 ska följas upp med utgångspunkt i den judiska minoritetens behov av trygghet och säkerhet.
- Polismyndigheten ska ges ett fortsatt uppdrag att utveckla och förbättra arbetet för att bekämpa hatbrott mot judar.
- Brottsförebyggande rådet ska ges i uppdrag att göra en fördjupad studie av antisemitiska hatbrott.
- Statens skolverk och Forum för levande historia ska ges fortsatta uppdrag för att arbeta med demokratistärkande insatser för att motverka antisemitism och andra former av rasism i skolan.

Vi bedömer även att:

- Regeringen bör överväga om andra åtgärder behöver vidtas för att garantera den fysiska säkerheten för judiska institutioner och individer.
- Regeringen bör överväga om uppdraget till Brottsförebyggande rådet om att göra en fördjupad studie om antisemitism ska ges återkommande.
- Regeringens åtgärdsprogram mot antisemitism bör förlängas efter 2024, då det nuvarande åtgärdsprogrammet löper ut.

Målsättning 2: Det finns goda möjligheter att leva ett judiskt liv och att överföra judisk kultur och traditioner till barn och unga

Fokusområdet är Judiskt liv. För att nå målsättningen föreslår vi att:

- Bidraget till litteratur, kulturtidskrifter och läsfrämjande insatser som Statens kulturråd fördelar ska under en femårsperiod förstärkas för att främja utgivningen av litteratur om judiskt liv för barn och unga.

Vi bedömer även att:

- Definitionen av konfessionella inslag i skollagen bör ses över. Den judiska minoritetens syn på vad som är kulturella och traditionella inslag och vad som tillhör den judiska religionen bör beaktas i översynen.
- I de obligatoriska skolformerna och gymnasieskolan bör det i högre grad beaktas att judiska barn har behov av ledighet på judiska helgdagar. Motsvarande hänsyn bör tas inom högre utbildning.
- Regeringen bör överväga åtgärder för att långsiktigt säkerställa möjligheten till brit milah i Sverige.
- Bestämmelserna i lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk bör ses över för att tillgodose de äldres behov av att upprätthålla sin kulturella identitet inom äldreomsorgen.

Målsättning 3: Det finns stärkt kunskap, utbildning och forskning om judiskt liv och i judiska studier

Fokusområdet är Kunskap, utbildning och forskning. För att nå målsättningen föreslår vi att:

- Ett stimulansbidrag ska inrättas för huvudmän som anordnar judiska studier i grundskolans årskurs 7–9.
- Statens skolverk ska ta fram undervisningsmaterial om den judiska minoriteten, som komplement till befintliga läromedel.
- En satsning på folkbildningen ska genomföras under hela strategins tidsperiod.

- Högskoleutbildning och forskning i judiska studier ska stärkas.

Vi bedömer även att:

- Förordning (2011:398) om särskild utbildning med judiska studier i grundskolan bör ändras så att det blir möjligt att kostnaderna för särskild utbildningen i judiska studier får överstiga kostnaden för annan utbildning i grundskolan hos huvudmannen.

Målsättning 4: Judisk kultur och svensk-judiskt kulturarv är mer synligt i det svenska samhället

Fokusområdet är Judisk kultur och svensk-judiskt kulturarv. För att nå målsättningen föreslår vi att:

- År 2025 ska uppmärksammas för att högtidlighålla 250 år av etablerat judiskt liv i Sverige. Statliga myndigheter ska ges särskilda uppdrag med anledning av jubileumsåret.
- Ett statsbidrag ska inrättas för att öka det judiska civilsamhällets förutsättningar att bidra med insatser på lokal och regional nivå under strategins genomförande. Verksamhet för barn och unga ska särskilt prioriteras.
- Ett ekonomiskt stöd ska ges till Judiska Centralrådet för att inrätta och driva ett nationellt judiskt informationscentrum. Informationscentret ska förmedla kunskap om judisk kultur, historia, religion och levnadsätt i Sverige.
- Judiska museet ska ges en treårig förstärkning för att kunna stötta museer, arkiv och judiska organisationer över hela landet i syfte att synliggöra det svensk-judiska kulturarvet.
- För att förstärka vården av judiska byggnader och platser ska 10 miljoner öronmärkas årligen inom bidraget för kulturmiljövård under åren 2024–2026.

Vi bedömer även att:

- Det offentliga Sverige bör uppmärksamma judiska högtider och helgdagar.

Målsättning 5: Det offentliga arbetet med jiddisch är relevant och framåtsyftande

Fokusområdet är Jiddisch. För att nå målsättningen bedömer vi att:

- Det finns ett fortsatt behov av att främja jiddisch så att språket hålls levande i Sverige.
- Språkcentrum för jiddisch bör ges en långsiktig finansiering. Verksamheten bör utvecklas i förhållande till arbetet vid resursbiblioteket för jiddisch.
- Det uppdrag och de särskilda medel som tilldelats Lunds universitet för att erbjuda utbildning i jiddisch och att utbilda lärare i jiddisch är centrala för att jiddisch ska kunna bevaras och revitaliseras.
- Det offentliga insatser med jiddisch bör i högre utsträckning utgå från målgruppens behov.

Ekonomiska konsekvenser

Våra förslag beräknas medföra en kostnad på 59,5 miljoner kronor under strategins första år 2025. År 2026 beräknas kostnaden till 58 miljoner kronor och år 2027 till 48 miljoner kronor. Därefter beräknas kostnaden till 33 miljoner kronor årligen under åren 2028–2029 och 28,5 miljoner kronor årligen under åren 2030–2034.

Datum 2024-03-28
Diarienummer SLK 2024-00251

Kulturdepartementet
103 33 Stockholm
ku.remissvar@regeringskansliet.se
Diarienummer Ku2024/00162

Göteborgs Stads yttrande över Ett starkt judiskt liv för framtida generationer – Nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025–2034 (SOU 2024:3)

Övergripande bedömning

Göteborgs Stad ställer sig positiv till en nationell strategi för ett starkt judiskt liv och delar i huvudsak utredarnas utgångspunkter och bedömningar. Göteborgs Stad bedömer dock att förslaget om en nationell samordnare inom kommittéväsendet kan leda till otydlig ansvarsfördelning i förhållande till andra myndigheters uppdrag gällande nationella minoriteter. Det finns även en risk för ökad administration på kommunal nivå när olika myndigheter efterfrågar rapportering och redovisning från kommuner i närliggande uppdrag.

Göteborgs Stad har tidigare varit pilotkommun för den nationella strategin för romsk inkludering och staden ser förslaget om pilotkommun som en möjlighet för att stärka judiskt liv i Göteborg. Göteborgs Stad tar inte ställning till anslutande till pilotkommun i det här skedet utan förutsätter att staden ges möjlighet att fatta ett sådant beslut vid en formell förfrågan. Det föreslagna statsbidraget för pilotkommuner ser staden som en förutsättning för att kunna bedriva ett utvecklingsarbete som pilotkommun. Storleken på bidraget kommer att vara avgörande för ambitionsnivån. Göteborgs Stad bedömer dock att satsningar som görs inom ett eventuellt deltagande som pilotkommun kan komma att medföra ökade kostnader för staden om dessa ska implementeras i ordinarie verksamhet efter slutförd pilotperiod. Finansieringsprincipen behöver då tillämpas.

Göteborgs Stad ser positivt på förslaget om nytt stadsbidrag riktat direkt till judisk organisering på lokal och regional nivå. Förstärkt stöd till det lokala judiska civilsamhället främjar verksamhet och aktiviteter för judiskt liv i Göteborg.

Judiska församlingen och judiska verksamheter i Göteborg har i dialog med Göteborgs Stad återkommande framfört att de lägger stora resurser på säkerhetsarbete vilket begränsar möjligheterna att genomföra verksamhet. Göteborgs Stad har tillfört resurser under 2024 och 2025 för säkerhetshöjande åtgärder riktat till äldre- samt vård och omsorgsnämnden. Detta för att stötta det judiska äldreboendet Neuberghska Bambergerskas ökade kostnader för säkerhetsåtgärder i väntan på att staten ska tillföra medel. Göteborgs Stad välkomnar statens ansvarstagande i frågan och delar utredningens bedömning att följa upp det utökade och behovsstyrda statsbidraget för säkerhetsåtgärder. Göteborgs Stad bedömer att de förslag till Polismyndigheten och Brottsförebyggande rådet som berör kommunens arbete för trygghet och mot hatbrott är samverkansområden där kommunens delaktighet är viktig.

Göteborgs Stad noterar att förslaget om att säkerställa Brit milah (omskärelse av pojkar) saknar en avvägning mellan att främja de nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur och barns rätt att själva välja sin religion och till självbestämmande över sin kropp. Frågan är något som såväl företrädare för barns rättigheter som för hälso- och sjukvård lyft i olika sammanhang. Stadsledningskontoret menar att frågan behöver utredas vidare innan förslaget kan genomföras.

Bedömning av förslagen som rör skola

Göteborgs Stad ställer sig positiva till förslagen om demokratistärkande insatser i skolan samt förslag om utbildningsmaterial om den judiska minoriteten. Kunskapspåfyllnad och systematik är en förutsättning för att nå framgång i skolans arbete mot antisemitism och rasism. Demokratistärkande insatser kan med fördel kopplas till åtgärder mot kränkande behandling som är en del av det systematiska kvalitetsarbetet i skolan.

Angående förslaget om att skollagens definition av konfessionella inslag i utbildning bör ses över menar Göteborgs Stad att en sådan översyn bör utgå ifrån att religionsfriheten fortsatt respekteras i skolan. En eventuell ny definition behöver bli tydlig och lätt att tolka för såväl huvudmän som elever och vårdnadshavare.

Gällande ledighet vid judiska helgdagar bedöms detta hänga ihop med förslagen om utbildningsmaterial om judiskt liv. Kunskap och förståelse hos personalen i skolan bedöms vara positivt och i förlängningen kunna öka förutsättningarna för elevers judiska liv. Möjligheten att ansöka om ledighet ska gälla lika för alla oavsett kulturell, etnisk eller religiös tillhörighet.

Göteborgs Stad delar utredarnas bedömning att det offentliga arbetet med jiddisch i högre utsträckning bör utgå från målgruppens behov, som i dagsläget är lågt. Ökad tillgång bör baseras på efterfrågan från den judiska minoriteten.

Angående stimulansbidrag för judiska studier i årskurs 7–9 bedöms förslaget kräva utredning av behov och elevunderlag för att kunna planeras och genomföras med god kvalitet. Grundskoleförvaltningen har i dagsläget ingen övergripande bild angående intresset för judiska studier i årskurs 7-9 i Göteborg. Av den anledningen vore det önskvärt med ytterligare utredning i frågan, alternativt att införandet sker genom försök i mindre skala.

Bedömning av förslagen som rör kulturområdet

Göteborgs Stad bedömer att stärkta medel för litteratur om judiskt liv för barn och unga och deras familjer, som Statens kulturråd fördelar, även förbättrar förutsättningarna att förmedla denna typ av litteratur för biblioteken i Göteborg.

Att ge Språkcentrum för jiddisch en långsiktig finansiering och att verksamheten utvecklas i förhållande till det arbete som görs med resursbiblioteket för jiddisch bedöms som positivt. Resursbiblioteket utgör en resurs för folkbiblioteken i att tillhandahålla judisk litteratur och media och en sådan utveckling kan ge ett större utbud till målgruppen i Göteborg.

Göteborgs Stad bedömer att förslaget om en satsning på Judiska museet kan bidra till att arbetet med Göteborgs judiska historia förstärks. Strategin föreslås börjar gälla samtidigt som 250 år av etablerat judiskt liv i Sverige ska högtidlighållas, 2025. Muséer, bibliotek och skolor föreslås engageras i jubileumsåret. Med anledning av tidsperspektivet bedömer Göteborgs Stad det som en utmaning för verksamheterna att hinna planera och genomföra aktiviteter redan 2025.

Bedömning av förslagen som rör äldreomsorgen

Göteborgs Stad delar utredningens bedömning om att se över bestämmelserna i lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk för att beakta judiska äldres behov av att upprätthålla sin kulturella identitet inom äldreomsorgen. Som lagen är utformad erbjuds endast detta om servicen och omvårdnaden ges av personal som behärskar någon av de nationella minoritetsspråken, i detta fall jiddisch. Att se över bestämmelserna skulle tydliggöra kommunens skyldighet att tillgodose behov som efterfrågas av den judiska minoriteten.

För Göteborgs kommunstyrelse